

ORTA DOĞU'DA BİR TÜRK DİPLOMATİK MİSYONUNUN KURULMASI -TÜRK DİPLOMATİK ARŞİV BELGELERİNE GÖRE MASKAT BÜYÜKELÇİLİĞİNİN TESİSİ-

THE INSTITUTION OF A TURKISH DIPLOMATIC MISSION IN THE MIDDLE EAST

-THE ESTABLISHMENT OF TURKISH EMBASSY IN MUSCAT ACCORDING TO THE TURKISH DIPLOMATIC ARCHIVAL DOCUMENTS-

Murat ÇELİK*

ABSTRACT

In this research, the establishment process of the Turkey Embassy in Muscat, which was opened in 1985, is discussed, and the justifications for the opening of the embassy are emphasized. This study also aims to evaluate the links between how Turkey defines the Middle East and the reasons for establishing embassies as well. The study adopts a qualitative method and uses of archival documents from the Turkish Diplomatic Archives of the Ministry of Foreign Affairs. As a result, the opening of a Turkish embassy in Muscat, which has become one of the most important countries in the Middle East today, are propounded. The restructuring of the Turkish foreign affairs organization with a focus on the Indian Ocean and the opening of a consulate in the city of Salalah in Oman is proposed, too.

Keywords: Middle East, Arabian Peninsula, Oman, Muscat, Turkish Embassy.

ÖZ

Araştırmada 1985'te Maskat'ta açılan Türk Büyükelçiliğinin tesis süreci ele alınmakta, büyükelçiliğin açılmasına dayanak kılınacak gerekçeler vurgulanmaktadır. Büyükelçiliğin açılmasından önce ve sonra yaşanan idari süreçler üzerinde durulmakta, böylelikle büyükelçiliklerin açılma nedenleri ele alınmaktadır. Bu çalışma ile ayrıca Türkiye'nin Orta Doğu'yu nasıl tanımladığı ile büyükelçilik kurma kararları arasındaki bağlar da tartışılmaktadır. Araştırma için nitel bir çalışma yöntemi benimsenmiş olup Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivindeki arşiv belgeleri kullanılmıştır. Sonuç olarak Orta Doğu'nun bugün önemli ülkelerinden biri haline gelen Umman'ın başkenti Maskat'ta bir Türk Büyükelçiliğinin açılmasının siyasi ve ekonomik temelleri vurgulanmış, Türk dışişleri teşkilatının Hint Okyanusu odaklı olarak yeniden yapılanması ve Umman'ın Salale şehrinde bir konsolosluk açılması önerilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Orta Doğu, Arabistan Yarımadası, Umman, Maskat, Türk Büyükelçiliği.

* Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Bilim Tarihi Bölümü, Doç. Dr.

E-posta: mcelik@aybu.edu.tr

ORCID NO: 0000-0002-9460-8767

Makale Atfı Bilgisi: ÇELİK Murat, (2024). Orta Doğu'da Bir Türk Diplomatik Misyonunun Kurulması - Türk Diplomatik Arşiv

Belgelerine Göre Maskat Büyükelçiliğinin Tesisi -, Avrasya Etüdüleri

Gönderim Tarihi: 17.09.2023 Kabul Tarihi: 11.11.2023

Giriş

Diplomasinin sosyolojik bir bakış açısıyla değerlendirildiğinde milletlerin, siyaset penceresinden bakıldığında devletlerin iletişim kurma biçimi olduğu söylenebilir. Bu bakımdan milletler ve devletler ya geçici nitelikli elçiler [ambasadors] ile özel temsilciler [envoys] ya da mukim elçilikler [permanent embassies] aracılığıyla iletişim kurmuşlardır. İletişimin bu biçimsel niteliği iki tarafın yekdiğerine attığı değeri gösterir. Bu bakımdan diplomasinin sembolik ve sanatsal bir dil olduğu tanımlaması yapılabilir.

Türklerin diplomatik gelenek ve becerilerinin tarihi hem eski hem de çeşitlilik arz etmektedir. Çin'le kurulan diplomatik temaslarla başlayan bu köklü geleneğin 20. yüzyılda eriştiği doruk noktalarından bazıları Lozan Antlaşması ve Kıbrıs görüşmeleri ile Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üyelik müzakereleridir. Türklerin 28 Mehmet Çelebi ve Ebubekir Ratip Efendi ile başlayan daimi elçilik kurma geleneği ise Yusuf Agah Efendi, Mehmet Raşit Efendi ve Seyyid Ali Efendi'lerle devam ettirilmiştir. Balkan ve dünya savaşlarının getirdiği müzakere zorunluluğu köklü bir hariciye geleneğinin oluşmasını sağlamış, bu gelenek daha sonra Türkiye Cumhuriyeti'nce devam ettirilmiştir. 20. yüzyılın başında diplomasinin yeni kanallar inşa etmede sergilediği beceri Milli Mücadele ile gösterilmiş, bunu Balkan, Akdeniz, Sadabat ve Bağdat paktlarındaki diplomatik başarılar izlemiştir. Miras alınan Avrupa'daki daimi elçilikler devam ettirilmiş, Balkanların yanı sıra Orta Doğu'da 20. yüzyılda kurulan ülkelerle de elçilik düzeyinde yeni ilişkiler kurulmuştur.

Orta Doğu, öteden beri Türk hariciyesinin ilk ve en önemli ilgi alanlarından biri olmuş, İngiliz ve Fransız koloniliğinden kurtulmuş devletlerle hızla diplomatik temaslar kurulmuştur. Uzun bir süreçte Mısır [1925], Suudi Arabistan [1926], Suriye [1946], Lübnan [1946], Ürdün [1947], Irak [1949], Kuveyt [1971] Birleşik Arap Emirlikleri [1979], Katar [1980], Umman [1985], Yemen [1988] ve Bahreyn'de [1990] büyükelçilikler tesis edilmiştir. Umman'daki Maskat Büyükelçiliği ise Katar'daki Doha Büyükelçiliğinden sonra tesis edilmiş olup Türkiye'nin Orta Doğu'daki politikaları ile eşzamanlı yaşanan bir genişlemenin sonucudur. Bu bakımdan araştırmada Kuveyt'ten sonraki zaman dilimi hedeflenerek Türkiye'nin Orta Doğu'daki elçilik açılımı içinde önemli bir yeri olan Maskat Büyükelçiliğinin tesisi, tesis edilmesine sebep olan gerekçeler ile sonrasındaki gelişmeler üzerinde durulmuş, elçiliğin ne denli önemli bir işlev sergilediğine işaret edilmiştir.

Araştırma, yukarıda açıklanan genel çerçevede dahilinde amaç, literatür değerlendirmesi ve metod kısmı dışında üç bölümden meydana gelmektedir. İlk bölüm konuya hazırlık olması bakımından Türklerin Osmanlılardan itibaren Orta Doğu'daki varlığıyla ilgilidir. Böylelikle Umman'daki Türk Büyükelçiliğinin tarihi arka planına işaret edilmektedir. İkinci bölümde Maskat Büyükelçiliğinin açılmasından önce Orta Doğu ile dünyadaki genel durum ve politik yapı kısaca ele alınmaktadır. Elçiliğin açılmasıyla alakalı olduğu düşünüldüğünden bu bölümde ayrıca Ummanlı yöneticiler tarafından iletilen büyükelçilik talepleri ile Avrupa politikasında yaşananlara da değinilmektedir. Üçüncü ve son bölümde elçiliğin açılma süreci, idari ve lojistik hususlar ile sonrasında Türkiye lehine yaşanan gelişmeler değerlendirilmektedir. Sonuç bölümünde ise genel kanaat belirtilerek önerilerde bulunulmaktadır.

Amaç, Literatür ve Metod

Araştırmanın temel sorusu 20. yüzyılın son çeyreğinde Türkiye'nin Orta Doğu'yu nasıl değerlendirdiği ve gördüğüdür. Kuşkusuz büyükelçilikler, ülkelerinin her bakımdan organik uzantıları ve varlıkları olduğundan buldukları ülkelere yaklaşımlarını göstermesi bakımından özgün birer araştırma konusudur. Kurumsal anlamda mukim elçiliklerin iki ülke arasındaki siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkileri temin etmesinden kaynaklanan önemi, bu kurumları inceleme konusu yapar. Bu bakımdan herhangi bir ülkenin başka bir ülkeye verdiği önem, gösterdiği değer ve geleceğe yönelik planları büyükelçilikler üzerinden okunabilir. Dolayısıyla bu çalışmada Türkiye'nin Maskat'ta bir büyükelçilik açma süreci yukarıda ifade edilen çerçevede ele alınmış, a) Türkiye'nin Orta Doğu'da attığı ve atacağı adımların niteliği, b) Türkiye'nin Umman'a olan yaklaşımının karakteri, c) Diplomatik misyonların kurulmasında hangi gerekçelerin baskın olduğu dolaylı bir biçimde ele alınmıştır.

Maskat'taki Türk Büyükelçiliğinin bu çalışmaya konu edilmesinin bazı gerekçeleri bulunmaktadır. Orta Doğu gibi Türkiye'nin bizzat aktör olduğu bir coğrafyada yaşanan dinamik gelişmeler bu gerekçelerden ilkinin meydana getirmektedir. Elçiliğin Körfez Savaşı ve 1980 gibi Türkiye'nin dışı açılımında daha atik bir görüntü sergilediği zaman dilimi ve Orta Doğu'ya bakışa ilişkin karineler diğer gerekçeleri oluşturmaktadır. Umman coğrafi olarak Arabistan Yarımadası'nda bulunsa da hem tarihi bağlantıları hem coğrafi konumu hem de İran, Kenya, Hindistan, Almanya, Birleşik Krallık, Pakistan ve Suudi Arabistan'la kurduğu güçlü siyasi ve ekonomik ilişkileri bir diğer gerekçeyi meydana getirmektedir.

1980'den sonra dışa açılma eğiliminde olan, uluslararası sorunlarla yakından ilgilenen ve niteliği yüksek ürünler ihraç edebilen Türkiye'nin müttefik ve pazar bulma ihtiyacı ülkeyi yeni bir misyon üretmeye yöneltmiş, tarihi ve sosyolojik arka planı ise bu misyonu zorunlu kılmıştır. Bu zorunluluk öncelikle en yakınındaki bölgeler olan Balkanlar, Orta Asya ve Orta Doğu'ya yönelik bir açılım ve gelişmenin yaşanmasıyla sonuçlanmış, Türk hariciyesindeki söz konusu bu genişleme ve değişim kendini yeni büyükelçiliklerin açılmasıyla göstermiştir.

Bu çalışma ile diplomatik misyon tesisinin geleceğe ilişkin adımlardan biri olduğuna, bu nedenle büyükelçilikler başta olmak üzere merkez teşkilatındaki yapının gözden geçirilmesinin önemine işaret edilmiştir. Dolayısıyla Maskat gibi kısmen yeni açılmış bir büyükelçilik üzerinden yapılanma çalışmaları, açılıştaki gerekçe ve sebepler ortaya konularak yeniden bir okuma yapılmaya çalışılmıştır. Diğer yandan bu çalışma ile Türk diplomatik misyonlarının tarihiyle ilgili çalışmalara katkı sunulması da amaçlanmış, böylelikle bir boşluğun doldurulması hedeflenmiştir.

Literatür taramasında Umman'daki Türk Büyükelçiliğinin tarihiyle ilgili herhangi bir kaynağa erişilememiştir. Bahis niteliğindeki yayınların ya diplomasi tarihi ya da Orta Doğu politikası ile ilgili oldukları anlaşılmış, Umman konusuna da bu çerçevede ve yalın bir biçimde değinildiği görülmüştür. Bu bakımdan konuyu ele alan araştırmalardan bir değerlendirme elde edilememiştir. Osmanlı/Türk-Umman ortak tarihi ve ilişkilerine ilişkin yapılmış kimi araştırmalardan bahsedilebilir.¹Günümüz Türkiye-Umman ilişkilerini konu edinen tek çalışmaya Ramazan Akarçesme'nin 2018 tarihli yüksek lisans tezidir.² Ayrıca konuyla ilgili dolaylı anlatılardan da bahsedilebilir.³ Bununla birlikte tarihi arka planı incelemenin dışında meseleye diplomasi gözüyle bakan uzak ve dolaylı yayınlara da işaret edilebilir. Bu tür yayınlar daha çok Türkiye'nin Orta Doğu politikasıyla

1 Said Talat, *Umman ve Hint Denizleri Hakimiyeti ve Türkler*, Büyük Erkan-ı Harbiye Reisliği, İstanbul, 1934; Salih Özbaran, *Yemen'den Basra'ya Sınırdaki Osmanlı*, Kitapevi Yayınevi, İstanbul, 2004; Salih Özbaran, *Umman'da Kapışan İmparatorluklar Osmanlı ve Portekiz: Emperyal ve Kutsal, Muhafız ve Mültezim*, Tarihçi Kitapevi, 2013; Hatice Uğur, *Osmanlı Afrika'sında Bir Sultanlık Zengibar*, Küre Yayınları, İstanbul, 2005.

2 Ramazan Akarçesme, *Tarihi Süreç İçerisinde Umman ve Türkiye ile Ekonomik İlişkileri*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul, 2018.

3 Joseph A. Kéchichian, *A Sultanate that Endures: Oman in the World from Qaboos bin Sa'id to Haitham bin Tariq*, Liverpool University Press, Liverpool, 2023, ss. 174-177; Emad Y. Kaddorah, *The Rise of the GCC States and Turkey: Convergent and Divergent Regional Agendas*, Cambridge Scholars Publishing, Newcastle upon Tyne, 2021, ss. 39-42; Cuneyt Yenigun ve Saranjam Baig, "Turkish Public Perceptions About Oman", *European Journal of Behavioral Sciences*, no. 3, 4 (2020), ss. 22-30; Cuneyt Yenigun ve Hani AlBasoos, "Oman's Image in Turkey", *11th International Conference on Humanities, Psychology and Social Sciences 18-20 December, 2020 Oxford*, Diamond Scientific Publishing, Oxford, 2020, s. 129, <https://www.dpublication.com/wp-content/uploads/2020/12/34-10844.pdf>, Erişim: 01.08.2023; *Trade Policy Review Oman*, World Trade Organization, Geneva, 2008, s. 133.

tarihini ele aldığından Umman'daki Türk diplomatik misyonu hakkında bir bilgi içermemekte, ancak büyükelçiliklerin açılmasına yönelik bir yaklaşım elde edilebilmektedir.⁴ Diğer yandan Türkçe literatürde Umman ile ilgili yayınların artma eğiliminde olduğu not düşülebilir.⁵

Araştırmada tarihi olayların kronolojik bir biçimde ele alınarak genel jeopolitik olaylarla ilişkisinin kurulması şeklinde bir yöntem izlenmiştir. Bu bakımdan tümevarımcı bir yaklaşım benimsenmiştir. Dolayısıyla minör ölçekteki konular arşiv belgeleri bağlamında değerlendirilmiş, arşiv belgelerinden elde edilen tespitler makro düzeydeki tarihi sonuçlarla da ilişkilendirilmiştir.

Araştırma için Devlet Arşivlerinde yer alan Cumhuriyet Arşivi ve Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi fonları taranmıştır. Cumhuriyet Arşivinde genel bir tarama yapılmış, Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivindeki 'Oman' alt fonu ise özel bir araştırmaya tabi tutulmuştur. Taramalar, belirlenmiş uygun anahtar kelimeler aracılığıyla gerçekleştirilirken 'Oman' alt fonundaki tüm belgeler ayrıntılı bir biçimde incelenmiştir. Araştırma konusuyla ilgili görülen belgeler ayrılarak değerlendirmeye alınmış, araştırma konusu yakın dönemi içerdiğinden ayrıca Resmi Gazete koleksiyonlarında da taramalar gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın ana aksını arşiv belgeleri oluşturduğundan belgelerdeki önemli görülen bazı bölümlere metinde doğrudan ve uzun alıntılar şeklinde yer verilmiştir.

Umman ve Maskat gibi iki önemli kelimenin kullanımında Devlet Arşivleri tarafından yayımlanmış olan Osmanlı Yer Adları isimli eserdeki imla benimsenmiştir.⁶ Sultan Kabus imlasının metin içindeki kullanımı dışında arşiv belgelerinin-

4 Kemal Girgin, *Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemleri Hariciye Tarihimiz (Teşkilat ve Protokol)*, Okumuş Adam, İstanbul, 2005.

5 Konuyla ilgili yayınlar için bkz.: Gökhan Açkel, "Türkiye and Oman's Growing Relationship in the First Three Years of Sultan Haitham", *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, no. II, 1 (2023), ss. 1-13; Gökhan Açkel, *Sultan Kâbus ve Umman*, 2. bsm, Aktif Yayınevi, İstanbul, 2022; Abdulgani Bozkurt ve Muhammed Hüseyin Mercan, "Umman Dış Politikası ve Umman'ın Ortadoğu'da Arabulucu ve Dengeleyici Rolü", *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, no. 10, 1 (2022), ss. 179-190; Gökhan Tekir, "Deniz İpek Yolu: Umman'ın Dış Politikası İçin Sonuçları", *Ortadoğu Etütleri*, no. 13, 4 (2021), ss. 465-492; Hani Albasoos ve Alanood Alfarsi, "Umman Ulusal Terörle Mücadele Stratejisini Açıklamak", *Ortadoğu Etütleri*, no. 13, 1 (2021), ss. 1-21; Rumeysa Ayverdi, *Umman Sultanlığı'nın Ortadoğu'daki Arabulucu Rolü*, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya, 2020; Murat Çelik, "Türkiye Sultan Kabus Sonrası Umman İçin Nasıl Hazırlanmalı?", *ULİSA: Uluslararası Çalışmalar Dergisi*, no. III, 2 (2019), ss. 82-102; Gökhan Açkel, *Umman'da Sosyoekonomik Değişim: Sultan Kabus Dönemi (1970-2017)*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul, 2018; Hatice Cengiz, *Uman'da Sultan Kâbus Döneminde Mezhepler Arası Bir Arada Yaşama Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, İstanbul, 2017; *Oman Sultanlığı: Arap Yarımadasında Geleneksel ile Modernite Arasındaki Bir Ülke: Rapor*, Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM), Ankara, 2010; Ümmügülüm Türkmen, "İslam Dünyasının Az Bilinen Ülkelerinden Biri: Ummân Sultanlığı", *İslam Ülkeleri Tarih ve Coğrafya Etütleri*, no. 1, 1 (2009), ss. 81-86; Orhan Güneş, *Günümüz Umman İbâdiyesi*, Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi, Bursa, 2007; Mustafa Bilge, "Uman Tarihi Kaynakları", *İslâm Tetkikleri Enstitüsü Dergisi*, no. IX (1995), ss. 281-301.

6 Tahir Sezen, *Osmanlı Yer Adları*, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara, 2017, ss. 535.

de geçen özel isimlerin imlaları hem alıntılarda hem de metin içinde olduğu gibi korunmuştur. Belgelerin okunması sırasında silik ya da eksik olduğu düşünülen az sayıdaki kelime tereddüt edilen yerler soru işaretiyle, eksik harfler ise köşeli parantez içinde gösterilmiştir. Üzerinde tarih bulunan arşiv belgelerine yapılan atıflarda H. rumuzu 'Hicri', R. rumuzu 'Rumi' tarihleri göstermek için kullanılmıştır. Rumuz kullanılmayan tarihlerde ise 'Miladi' takvim esas alınmıştır.

Türk ve Umman İlişkilerinin Kısa Tarihi

Jeopolitik konumu Umman'ı hem Osmanlı öncesi hem de Osmanlı sonrası dönemde Türklerin politik gündemlerine dahil etmiştir. Memlûkler idaresindeyken Yemen ve onun kuzeyinde yer alan bölgeler Türk soylu oldukları düşünülen Resuliler ve Resulilerin atadığı valiler tarafından yönetilmiş, Babürlü ve Safeviler tarafından da bölgeyle yakın ilişkiler kurulmuştur. Dolayısıyla Umman Türk tarihinde bilinen bir coğrafya olagelmış, büyükelçiliğin kurulmasıyla da ilişkiler yeni bir seviyeye erişmiştir.

Osmanlılar tarihten gelen birikimlerinin neticesinde Umman'ın kendileri için ne anlama geldiğinin bilincinde olmuş, Sinan Paşa'nın fethiyle Yemen'deki teşkilatlı yapı Şibam ve Hadramut yoluyla zaman zaman Zafar sınırlarına kadar uzanmıştır. Benzer bir idari yapı Ahsa eyaletinden ötürü kuzeyden Katar, Abudabi ve Büreymi yoluyla da Umman'a ulaşmıştır. 16. yüzyıldan itibaren Portekizlilerin Hindistan, Tihame, Basra ve Umman sahillerindeki askeri varlıkları Osmanlı donanmasının bölgede sürekli sancak göstermesine, Piri Reis'in Hint Okyanus'undaki deniz seferlerine ve Maskat kalesinin muhasara edilerek şehrin 1551'de Portekizlilerden kurtarılmasına imkan sağlamıştır. Ne var ki Osmanlılar Maskat'ta uzun süre kalamamış, Portekizliler ise bölgedeki varlıkları hususunda hırslı ve inatçı bir tavır sergilemiştir. Ancak askeri rekabetin neticesinde Murad Paşa, Seydi Ali Reis ve Mir Ali Bey'in amiralliğinde donanma Umman sularında sancak göstermeye devam etmiş, bu zaman diliminde hem hacıların hem de ticaretin güvenliği bakımından Osmanlıların bölgedeki varlığı süreklilik kazanmıştır. Önemli gelir kaynağı olan ticaretin hem Yemen, Babülmendep hem de Büreymi, Hürmüz [Benderabbas] ve Basra yoluyla Umman'da keşişmesi Osmanlıların bu bölge üzerinde çeşitli önlemler almasına yol açmıştır.

Yemen'in fethinden sonra kurulan doğrudan temaslar Portekiz rekabeti ile en üst seviyeye çıkmış, karşılıklı yazışmalardan da anlaşılacağı üzere Basra'nın savunulmasındaki desteğin yanı sıra İran'ın tecavüzlerine karşı İmam Ahmed bin Said bin Ahmed el-Busaidi'nin yardım talebi Osmanlı Umman ilişkilerini pe-

kişirtmiştir.⁷ İran'a karşı kurulan ittifak daha sonra da sürdürülmüş, Umman'ın ihtiyaçlarının giderilmesinde ve bölgede güvenli bir ortamın sağlanmasında Osmanlı Devleti özenli davranmıştır.⁸ 16. yüzyılın ortasında Maskat ve civarının savunulmasıyla bir yandan Yemen diğer yandan da Ahsa'nın uzantısı olarak kabul edilen bu uzak bölge Osmanlı idaresi içinde kabul edilmiş, Osmanlılar Ummanlı yöneticilerle iletişim halinde olmuştur.⁹ İstanbul'a teşekkürlerini iletmış olan Ahmed bin Said döneminde gelişen yakın ilişkiler oğlu Sultan bin Ahmed bin Said'in yanı sıra Said bin Sultan bin Said ve Seyyid Türki bin Said dönemlerinde de devam ettirilmiştir. Mesela Lence Şehbenderliğinden gönderilen 12 Ocak 1908 tarihli resmi yazıdan da anlaşılacağı üzere bağlılığın kuvvetlendirilmesi amacıyla bölgenin ileri gelenlerine nişan verilmesi gibi girişimlerle de devlet menfaatlerinin takibinde dikkatli olunmuştur.¹⁰ Osmanlıların Umman'a yönelik ilgileri süreklilik göstermiş, gelişen yeni politik ve stratejik durum karşısında bilgi üretmek amacıyla Bağdat vilayetine gönderilen 22 Mart 1883 tarihli bölge analizinde olduğu gibi ayrıntılı layihalar kaleme alınmıştır.¹¹ Bu bakımdan Bağdat vilayetinden gönderilen bilgi ve talepler ile Babıali'den bunlara verilen cevaplardan da anlaşılacağı üzere bölgede önemi artan deniz trafiğinin güvenlik içinde sürdürülmesi için uygun önlemler alınmaya çalışılmıştır.¹²

İstanbul'un bölgeyle ilgili tasarrufları 19. yüzyılın başından itibaren yoğunlaşmış, mesela Basra ve Umman sahilini bilen, tanıyan bir kişinin belirlenerek Hariciye Nezaretine gönderilmesi için Kaptan Paşa'ya yazılan yazıdan anlaşılmıştır.¹³ Başka bir örnek olarak Dahiliye Nezaretinden Seyyid Halil Paşa'ya gönderilen 6 Haziran 1886 tarihli yazıda da görüleceği üzere Zafar bölgesindeki bazı yerlere Maskat emirinin zarar vermesi karşısında sessiz kalınmayarak durum yakından takip edilmiş ve sorumlulara gerekli uyarıların yapılması yoluna gidilmiştir.¹⁴ Do-

7 BOA. A.{DVNSNMH.d. 9/525. H. 20.12.1192 [29.12.1779].

8 BOA. A.{DVNSNMH.d. 9/113 H 16.03.1193 [03.04.1779], 9/110 H. 10.12.1193 [19.12.1779]; BOA. Y.PRK.AZJ. 52/79. H. 29.05.1325 [10.07.1907].

9 BOA. HAT. 4/135. H. 06.10.1189 [30.11.1775]; BOA. A.{DVNSNMH.d. 17/173. H. 20.08.1193 [02.09.1779]; BOA. A.{DVNSNMH.d. 17/174. H. 20.08.1193 [02.09.1779].

10 BOA. A.{DVNSNMH.d. 17/173. H. 20.08.1193 [02.09.1779]; BOA. Y.PRK.EŞA. 51/75. H. 08.12.1325 [12.01.1908].

11 BOA. Y.EE.KP. 1/73. H. 13.05.1300 [22.03.1883]. Bölgeyle alakalı 1912 tarihli başka bir lahiya için bakınız: Yılmaz Karadeniz ve Hidayet Kara, "Bağdat, Basra, Bahreyn ve Necid Bölgelerinde Osmanlı-İngiliz Nüfuz Mücadelesine Dair Bir Layiha", *History Studies: International Journal of History*, Ortadoğu Özel Sayısı (2020), ss. 165-181.

12 BOA. DH.TMIK.M. 100/18. H. 07.11.1318 [26.02.1901]; BOA. BEO. 248/18563. H. 17.01.1311 [31.07.1893]; BOA. Y.MTV. 268/16. H. 02.09.1322 [10.11.1904]. Mehmet Korkmaz, *Basra Körfezi'nde Osmanlı Denizcilik Faaliyetleri (1847-1974)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2021, ss. 202-212.

13 BOA. HR.SYS. 1909/52. 10.08.1880.

14 BOA. DH.MKT. 1349/30. H. 04.09.1303 [06.06.1886].

layısıyla Yemen, Necid ve Umman gibi merkeze uzak ve erişimi zor olan bölgelerin teşkilatlandırılması ile telgraf hatlarının kurulmasında olduğu gibi irtibatın sürdürülmesine gayret edilmiştir.¹⁵ Osmanlı yönetimi hem kabile bağları hem de coğrafi bütünlük bakımından Umman sahilinin önemli bir kısmını Bahreyn, Katar, Abudabi, Şarika ve Füceyre şeyhlikleri ile birlikte ele alarak idareleri altında değerlendirmiştir.¹⁶ 19. yüzyılda Basra'ya giden Osmanlı bandıralı gemiler güzer-gahları üzerindeki Maskat'a uğradıklarında bölge idarecileri tarafından yakınlık gösterilmiş, bu durum ise ikili ilişkilerin düzenli bir şekilde sürdürülmesine destek olmuştur.¹⁷ Bölgede yoğun İngiliz müdahalesine karşın İstanbul, Maskat ve civarını kendi idaresi altında görmeyi sürdürmüştür. 17 Ekim 1904 tarihli Yıldız Sarayından Hariciye Nezaretine gönderilen yazıda da belirtildiği üzere Umman sahiline yakın Selame, İbn-i Musa ve Farur gibi adalara İran'ın bayrak dikerek hükümlerlik iddia etmesi egemenlik ihlali olarak görülüp gerekli önlemlerin alınmasına yönelik politikalar izlenmiştir.¹⁸

19. yüzyıla doğru Portekizlilerden sonra İngilizlerin, özellikle Doğu Hindistan Şirketi'nin ilgi alanına giren Umman yoğun bir şekilde yabancı müdahalesine maruz kalmış, bu durum Ummanlı idarecilerin önce İngiliz daha sonra da Fransızlar lehine verdikleri imtiyazlarla sonuçlanmıştır. Söz konusu dönemde Hindistan ticaretinin korunmasına yönelik önlemler bölgenin İngiliz idaresinin yoğun baskısı altına kalmasına yol açmış, Umman'ın diğer ülkelerle kurduğu ilişkiler de bu sınırlar içinde sürdürülmüştür.

Milli Mücadele sonrasında önceden tesis edilmiş siyasi ilişkilerin devam ettirilmesine özen gösterilmiş, bu bakımdan ilkin Mısır, ardından da Suudi Arabistan, Suriye, Lübnan, Ürdün ve Irak'la diplomatik ilişki kurma yoluna gidilmiştir. Dolayısıyla uygun görülen başkentlerde mukim elçilikler kurulmuş, böylelikle Türk devleti bu ülkelerdeki mukim elçiliklerce temsil edilmiştir. Orta Doğu'ya olan ilgi 1970'lerin ardından tekrar yoğunlaşmış, bu süre içerisinde de Kuveyt, Birleşik Arap Emirlikleri ve Katar'da Türk büyükelçilikleri kurularak Türkiye'nin Arap yarımadasındaki siyasi varlığı güçlendirilmiştir.

15 BOA. DH.ŞFR. 137/28. R. 19.07.1304 [01.10.1888]. Mesela Yemen'de telgraf hatlarının kurulması için bakınız: Diren Çakılcı, "Yemen'i Payitaht'a Bağlamak: Yemen Vilayeti Telgraf Şebekesi ve Bağlantı Hatları", *Türkiyat Mecmuası*, no. 31, 1 (2022), ss. 61-92.

16 BOA. Y.EE.KP. 1/73. H. 13.05.1300 [22.03.1883].

17 BOA. HR.SYS. 1909/22. 01.05.1868; BOA. A.)MKT.MHM. 373/7. H. 17.09.1283 [23.01.1867].

18 BOA. İ.HUS. 122/17. H. 07.08.1322 [17.10.1904]; BOA. BEO. 2431/182260. H. 08.08.1322 [18.10.1904]; BOA. İ.HUS. 122/49. H. 19.08.1322 [29.10.1904]; BOA. BEO. 2440/182949. H. 23.08.1322 [02.11.1904]. Hamideh Takizadesis ve Tanju Ateş, "Kaçarlar Döneminde İran'ın Körfez Bölgesi, Irak, Suriye, Lübnan ve Yemen Bölgelerindeki Şiiilerle İlişkileri", *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, no. 2, 4 (2020), ss. 418-419.

Umman, diplomatik ilişki kurulmadan önce de Ankara'daki Türk hariciyesi tarafından yakından takip edilmiş, böylelikle zengin bir arşiv koleksiyonunun oluşması sağlanmıştır. Bu çerçevede, mesela, dönemin Umman Sultanı Said bin Timur bin Feysal'ın 1938'de Amerika Birleşik Devletleri'ne yaptığı gezi¹⁹ ile Cebel-i Ahdar Savaşı gibi önemli görülen hususlar dikkatle izlenerek ihtiyaç duyulan diplomatik bilgiler derlenmiştir.²⁰ Umman'ın, Büreyymi başta olmak üzere Birleşik Krallık ve Suudi Arabistan ile yaşadığı sınır anlaşmazlıkları da Türkiye'yi yakından ilgilendirdiğinden gelişmeler dikkatle takip edilerek raporlanmıştır.²¹

Maskat Büyükelçiliğinin Açılmasından Önceki Durum

Türkiye'nin Maskat'taki büyükelçiliği açılmadan önce İran-İrak Savaşı gündem oluşturmaya devam etmiş, bölge ülkelerinin ajandasını doğal olarak bu savaş belirlemiştir. Keza İran-İrak Savaşı'nın tetiklediği güvenlik problemleri ile Arapların İsrail ile olan olumsuz ilişkileri ve Kıbrıs Barış Harekatı'ndan ötürü Batılı ülkelerin yaptırımları Türkiye'nin gündemini belirleyen diğer konular olmuştur. Öte yandan Bulgaristan'daki Türklere yapılan baskı ve zulüm, Türkiye'yi diplomatik ilişki içinde olmaya yönlendirmiş, böylelikle 12 Eylül 1980 askeri darbesinden sonra iktidara gelen Başbakan Turgut Özal'ın yoğun bir ajanda ile hareket etmesine yol açmıştır.

Dönemin başbakanı Turgut Özal gündeminde yer alan ağır meseleleri çözmek için liberal ekonomi modelinde ilerlemeye karar vermiş, ilk iş olarak İran-İrak Savaşı'nın yol açtığı kanaldan ekonomik bir program oluşturmuştur. Bu yüzden Maskat'taki Türk Büyükelçiliğinin açılması ile İran-İrak Savaşı arasında ekonomik bir bağ kurulabilir. Öyle ki Türkiye gerek dönemin cumhurbaşkanı Kenan Evren gerekse başbakanı Turgut Özal ile İslam Konferansı İyi Niyet Komitesi altında bir yandan Araplarla iyi ilişkiler kurarken diğer yandan İran ile ilişkileri dengelemeye gayret etmiştir. Çünkü Arap ligi içinde yer alsın da tarihi ve kültürel olarak İran'la komşu olması Türkiye'nin Umman üzerinden bir denge politikası takip etmesine imkan sağlamıştır. Böylece bir yandan Araplarla iyi ilişkiler kurulurken diğer yandan geleneksel arabulucu ülke olan Umman üzerinden yeni kanallar açılmaya çalışılmıştır. Umman, Turgut Özal'ın duyurduğu 'Barış Suyu Projesi'ne dahil edilerek inşa edilmesi tasarlanan iki hattın doğudakinin varış noktası olarak belirlenmiş, günlük 2,5 milyon metreküplük bir kapasitede olması planlanan bu hat ile

19 TDA. 22218-97696-1. 18.05.1938.

20 TDA. 35947-141407-1. 24.08.1957.

21 TDA. 37684/150187-31. 15.10.1952; TDA. 37536/150799-21. 11.08.1958.

Orta Doğu'ya su götürülerek bir barış imkanı, bölge güvenliği hedeflenmiştir.²²

Bölgenin güçlü ülkelerinden Suudi Arabistan Türkiye'nin bu türlü girişimlerine mesafeli olmayı sürdürmüş, İran-İrak Savaşı'nda Irak lehine bir politika izleyerek Türkiye'nin de bu yaklaşımda olması için güçlü politik girişimler içinde bulunmuştur. Bununla birlikte Türkiye, Kral Fehd'in Irak lehine politika izleme talebi ile İran-İrak Savaşı'nın sebep olduğu siyasi gelişmeler ve Bulgaristan'daki Türklere yönelik asimilasyon uygulamalarına engel olabilmek gibi çoklu talepleri göğüslemek amacıyla Orta Doğu'daki açılımlarını sürdürmüştür. Bir yandan yeni projeler sunarak bölgesel barışı destekleyici adımlar atmış, diğer yandan 1984'de kurucusu olduğu Ekonomik İşbirliği Örgütü'nün diğer tarafları olan İran ve Pakistan üzerinden ilerleyerek Umman gibi çevre ülkelerle temasa geçmeye gayret etmiştir. Bu gayret İran ve Pakistan'la tarihi bağları olan Umman ile diplomatik ilişkilerin kurulmasını zorunlu kılmıştır. Bu zorunluluğa Avrupa ile olan olumsuz ilişkiler de etken olmuş, 1980'den sonra Avrupa ile ilişkilerinin sertleşmiş olması Türkiye'yi yeni bağlantılar kurmaya yönlendirmiştir. Türkiye'nin yeni ittifaklar kurmak istemesinin arkasında yatan sebeplerden bir başkası ekonomi olmuş, bunu İran-İrak Savaşı'nın Orta Doğu'da yol açtığı boşluğun siyaseten doldurulması izlemiştir. Diğer kimi ülkelerin yaptığı gibi Türkiye de öncelikle Körfez'deki Arap ülkelerinde diplomatik misyonlar kurarak işe başlamış, Cidde'deki elçiliğini Riyad'a taşıdığı gibi Maskat'ta da yeni bir elçilik kurmuştur.

Diğer yandan sınır anlaşmazlıkları yaşadığı Suudi Arabistan ile iyi ilişkiler kurmak amacıyla yaptığı görüşmeler olumlu sonuçlanan Umman bu yaklaşımının karşılığını almış, Sultan Kabus idaresi Suudi yönetimi tarafından tanınmıştır. 1981'de Körfez İş Birliği Örgütü'nün kurucu üyesi olmasının yanı sıra 1982'de güney sınırlarında bir düzenin kurulmuş olması ülkenin birliğinin oluşmasında Umman'a önemli katkılar sağlamıştır. Bu çerçevede içinde kalkınmak ve sosyal, ekonomik, idari yapısını kurmak isteyen Umman Türkiye ile iyi ilişkiler kurmak istemiş, Türkiye de bu taleplere olumlu cevap vermiştir.

1963-1976 yılları arasındaki Zafar Savaşı'nın ardından Irak-İran Savaşı'nın yaşandığı bir zaman diliminde Türkiye ile Umman'ın yakın ilişkiler kurmaya istekli olmaları, tarihlerinde ittifak kurma geleneği olmasından ötürü olumlu sonuçlanmıştır. Bu yüzden her iki taraf için de anlamlı bir girişim olan büyükelçilik düzeyindeki diplomatik ilişkinin kurulabilmesindeki ilk adım Umman'ın Bağdat

22 Alon Liel, *Turkey in the Middle East: Oil, Islam, and Politics*, trans. Emanuel Lottem, Lynne Rienner Publishers, Colorado, 2001, s. 122; İlter Turan, "Ortadoğu'da Su Krizi ve Türkiye: Sorun ve Çözümler", *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, no. 3-4-5 (1993), ss. 224-225.

büyükelçisi tarafından atılmış, bir başka önemli adım ise Ummanlılara tanınan vize serbestisi olmuştur. Öyle ki 24 Nisan 1980 tarih ve 8/721 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile aralarında Umman'ın da olduğu Suudi Arabistan, Kuveyt, Birleşik Arap Emirlikleri, Bahreyn ve Katar vatandaşlarına Türkiye'de üç aya kadar ikamet hakkı veren vize muafiyeti tanınmış, böylelikle Umman ile kurulacak temasın zemini hazırlanmıştır.²³

Türkiye ile Umman, temaslarını akredite büyükelçilikler üzerinden sürdürmüş, Türkiye'nin o dönemde büyükelçiliğinin bulunduğu Cidde Büyükelçiliği Umman'da, Umman'ın Bağdat'taki elçiliği de Türkiye nezdinde akredite elçilikler olarak tanınmıştır. Bu çerçevede Umman'daki Türk Büyükelçiliğinin açılmasına giden ilk adım Umman'ın Türkiye nezdindeki elçisi olarak da görev yapan Bağdat Büyükelçisinin itimatnamesini sunmak için geldiğinde Ankara'da yaptığı görüşmelerle atılmıştır. Öyle ki Büyükelçi Ahmed Hammoud Al-Maamiry daha evvel Bağdat'taki Türk elçisini 23 Ekim 1983'te ziyaret ederek Türkiye nezdinde yetkili büyükelçi olarak akredite talebine ilişkin belge ve taleplerini sunmuş, durumu Ankara'ya bildiren Büyükelçi Kandemir genel gözlemlerinin yanı sıra özgeçmişini ile yapmış olduğu araştırmalarda da elçiyi Sultan Kabus'un yakını ve İngilizceyi iyi kullanan entelektüel biri olarak tavsif edip olumlu kanaat bildirmiştir. Bu çerçevede büyükelçilik itimatnamesini dönemin cumhurbaşkanına sunan Umman'ın Bağdat Büyükelçisi Ahmed Hammoud Al-Maamiry Ankara'da bulunduğu sürede çeşitli temaslarda bulunmuş, bu çerçevede dönemin Başbakan Yardımcısı Kaya Erdem ile de görüşmüştür. Bu görüşmede Umman büyükelçisi Türkiye ile Umman arasındaki ekonomik ve ticari ilişkilerin muhakkak geliştirilmesi gerektiğini vurgulamış, bunun için de çaba göstereceğini vaat etmiştir.²⁴

Hemen hemen Türkiye ile Umman yetkililerinin her buluşma ve temasında konu tekrar dile getirilmiş ve ilişkilerin muhakkak daha da kuvvetlendirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Kimi zaman bu iyi niyet ifadeleri İslam Konferansı Örgütü'nün olağan toplantılarından birinde olduğu gibi en üst seviyeden yinelenmiştir. Anılan bu toplantıda Umman Dışişleri Bakanı Al-Alawi [Yousef Al-Alawi Abdullah], "...diplomatik ilişkileri mukim sefir düzeyine çıkarmak niyetini belirtmiş ve Ankara'ya bir sefir tayinini öngördüklerini ifade..." etmiş,²⁵ bunun üzerine Türk büyükelçisi,

23 BCA. Kararlar Daire Başkanlığı, 393/74-1. 29.04.1980.

24 TDA. 8515/59686-25. 23.10.1983; TDA. 8515/59686-13. 29.04.1984; TDA. 8515/59686-8. 21.06.1984.

25 TDA. 8515/59686-7. 24.12.1984.

...dördüncü beş yıllık kalkınma planlarının tatbik mevkiine gireceğini, bu nedenle ilişkileri artırmak için zamanın pek müsait olduğunu, Oman'da büyük alt yapı projelerinin hükümetçe yürütüldüğünü, diğer hususların özel sektöre mevdu bulunduğunu, maamafih özel sektörün o hükümetlerce teşvik edilebileceğini Oman'da birçok işler yapabilecek kabiliyette olan müteahhitlerimiz ve işadamlarımızdan müteşekkil bir hey'etin arzu edildiği takdirde ilgili hükümet yetkililerinin yanında veya münferiden Oman'a gelmeleri halinde Türkiye'nin imkanlarının daha etraflı biçimde anlatılabileceğini belirtmiş, Türkiye'nin F-16 imalatı dahil önemli savunma sanayii üretiminin de Oman'ı ilgilendirdiğini ihsas etmiş, kendisinin de Türkiye'ye gelmeye arzulu olduğuna dair beyanlarda...,²⁶

bulduğu bilgisini Ankara'ya rapor etmiştir.

Yukarıdaki talebin benzerleri yeri geldikçe Umman'ın başka ülkelerdeki muhim büyükelçilerince de dile getirilmiş ve karşılıklı elçilik açılmasına yönelik zemin oluşturulmaya çalışılmıştır. Örneğin Kuveyt'teki Umman Büyükelçisi 6 Şubat 1983 tarihinde Türk Büyükelçiliğine nezaket ziyaretinde bulunmuş, ziyarette Türkiye-Umman ilişkilerinin geliştirilmesi konuşularak büyükelçilik açılmasının önemi üzerinde durulmuştur.²⁷ Umman tarafının büyükelçilik açma isteği, dönemin Dışişleri Bakanı Yusuf İbn Ulyi İbn Abdullah [Yusef Al-Alawi Abdullah] imzalı olarak hem Arapça hem de İngilizce tercümesiyle Bağdat Büyükelçiliğine teslim edilmiştir. Dilek dönemin Bağdat Büyükelçisi Nüzhet Kandemir imzalı gizli bir kripto telsiz ile Ankara'ya iletilmiş, dileğin orijinalinin bir kurye ile ayrıca gönderileceği bildirilmiştir.²⁸

İkili ilişkilerin gelişmesi bakımından Ummanlı yetkili, idareci ve hükümet üyelerinin farklı amaçlar ve sebeplerle Türkiye'ye yaptıkları seyahatlerde bölgedeki elçiliklerinin yardım ricaları da söz konusu olmuştur. Birleşik Krallık'ın Amman Büyükelçiliğinde verilen dar kapsamlı bir yemeğe katılan Türk büyükelçisi ile Kral Hüseyin konuşmak imkanı bulduklarında kral, Umman sultanının yatıyla 1983 baharında Türkiye kıyılarına bir seyahat planladığını ve kendisine iştirak etme davetinde bulunduğunu paylaşmıştır.²⁹ Keza 1 Aralık 1983 tarihli

26 TDA. 8515/59686-7. 24.12.1984.

27 TDA. 8515/59686-33. 12.06.1983.

28 TDA. 8515/59685-91. 07.03.1985.

29 TDA. 8515/59686-34. 04.02.1983.

Cidde'deki Türk Büyükelçiliğinden Ankara'ya yollanan yıldırım telgrafta da eşî Türk olan Prens Tallal bin Tarık Al-Taimur Sultan Kabus'a ait bir uçakla İstanbul'a geleceğinden o sırada Maskat'ta bulunan Cidde'deki Türk sefiri Büyükelçi Arık'tan gereken ilginin gösterilmesi rica edilmiştir.³⁰

Maskat Türk Büyükelçiliğinin Açılması

Ummanlı idareciler ticari ve askeri ilişkide buldukları devletlerle 18. yüzyılın başından itibaren diplomatik temaslar kurmuş,³¹ bu bakımdan Birleşik Krallık, Amerika Birleşik Devletleri, Fransa ve Hindistan'la resmi bağlantılar tesis etmiştir.³² Bu çerçevede Ummanlılar 1789'da Birleşik Krallık, 1833'ten itibaren de Amerika Birleşik Devletleri ile anlaşmalar imzalayarak yakın ilişkiler kurma yoluna gitmiştir. 1862 tarihli Paris Konferansı ile Zengibar ve Maskat'an oluşan Umman siyasi bir varlık kazanmış, Fransa ile yapılan anlaşma ile sahip oldukları gemilerden bazılarını Fransız bandırası çekilmiştir.³³ Birleşik Krallık ile olan ilişkiler bir zaman sonra, Lence fahri şebenderi tarafından Hariciye Nezaretine gönderilen belgeden de anlaşılacağı üzere, Lord Curzon'un bölgedeki yerel idarecilerin huzurunda yaptığı konuşmayla en üst seviyeye yükselmiştir.³⁴ 1899'dan itibaren birkaç defa diplomatik misyon açıp kapasa da Fransa'nın Umman'daki temsili 1972'de Kuveyt büyükelçiliği tarafından üstlenilmiş, 1974 yılının Ocak ayında da temsil mukim büyükelçiliğe dönüştürülmüştür.³⁵ Amerika Birleşik Devletleri ile olan modern diplomatik ilişkiler 1972'de Kuveyt'teki elçiliğın Umman'a akredite olmasıyla başlamış, 1974'te Maskat'ta bir Amerika Birleşik Devletleri elçiliğının açılmasıyla da akredite temsil daimi büyükelçiliğe evrilmiştir.³⁶

1970'lerde başlayan Zafar ve Güney Yemen'deki savaşlar sırasında sosyalist blok, desteğini sürdürüp Büreymi konusundaki tarafını açıkça belli etmişken bugünün önemli küresel güçlerinden olan Çin, Umman ile önce 1978'de büyükel-

30 TDA. 8515/59686-22. 01.12.1983; TDA. 8515/59686-23. 01.12.1983.

31 Calvin H. Allen, *Oman: The Modernization of the Sultanate*, Routledge, Abingdon, 2016, ss. 106-109.

32 J. E. Petersen, *Oman in the Twentieth Century: Political Foundations of an Emerging State*, Croom Helm Ltd., Sydney, 1978, ss. 225-228.

33 BOA. HR.SYS. 104/53. 31.12.1905.

34 BOA. Y.A.HUS. 486/69. H. 13.02.1323 [19.05.1905]. Archibald Dunn, "Basra Körfezindeki İngiliz Çıkarları", çev. Zekeriya Kurşun, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, no. 3 (2000), s. 345. Mehmet Korkmaz, *Basra Körfezi'nde Osmanlı Denizcilik Faaliyetleri (1847-1974)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2021, ss. 217-220.

35 France in Oman: French-Omani Relations, *Ambassade de France en Oman*, <https://om.ambafrance.org/Eclipse-and-revival>, Erişim: 01.08.2023.

36 *Principal Officers of the Department of State and United States Chiefs of Mission: 1778-1990*, United States Department of State, Washington, 1991, s. 128; Joseph A. Kéchichian, "The Sultane of Oman and the US", *Handbook of US-Middle East Relations: Formative Factors and Regional Perspectives*, ed. Robert Looney, Routledge, Abingdon, 2009, s. 420.

çilik seviyesinde resmi ilişki kurmuş, iki yıl sonra 1980'de de Sinbad Projesi'ni hayata geçirmiştir.³⁷ Çin'in bu önemli adımına karşın dönemin bir diğer önemli gücü Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği, Umman ile daha geç ilişki kurarak ilk diplomatik ilişkisini 1985'te tesis etmiş, büyükelçilikler ise karşılıklı olarak ancak 1987'de açılmıştır.³⁸ Umman'ın tarihi ve doğal komşusu olan Hindistan ile olan ilişkileriye Birleşik Krallık idaresi altında resmi bir gelişim gösterememiş, ilk diplomatik ilişki bağımsızlıktan yaklaşık 10 yıl sonra kurulabilmiştir. Daimi diplomatik ilişki ilk olarak konsolosluk seviyesinde 1955 yılında tesis edilmiş, temsil 1973'te büyükelçilik düzeyine yükseltilmiştir.³⁹ Yunanistan ise Umman'la ilk diplomatik teması 1974 yılında kurmuş, ancak daimi temsilcilik açma yoluna gitmemiştir. 1980'de itibaren akredite büyükelçiliği benimsemiş olan Yunanistan'ı Umman'da bugün Riyad Büyükelçiliği temsil etmektedir.⁴⁰

Türkiye'nin Suudi Arabistan'daki mukim büyükelçileri Umman nezdinde akredite büyükelçiler olagelmiş, Cidde'ye atanan Türk büyükelçileri Umman'da da itimatname sunmuşlardır. Bu itimatnamelerden Büyükelçi Umut Arık tarafından sunulmuş olanı, Maskat Büyükelçiliğinin açılmasından önceki son itimatname olup süreç boyunca büyükelçinin merkeze geçtiği tespitleri genel görüntüyü özetlemesi bakımından dikkat çekicidir. Büyükelçi Arık bahse konu olan raporlarından birinde, "Sultan Qaboos bin Sait'e itimatnamemi vermek üzere Oman'da bulunduğum bir hafta içinde edindiğim izlenimleri şöylece özetleyebilirim",⁴¹ dedikten sonra tespitlerini 16 Aralık 1983 tarihli belgede 11 madde halinde paylaşmıştır. Umman'ın Türkiye için önemine binaen,

7. Oman sultanı Qaboos ile itimatname tevdi sırasında yaptımı[z] görüşmede, Türkiye'nin ve Türk işadamlarının Oman ile ilgilenmesi arzusu bizzat Qaboos tarafından ifade edilmiştir.

9. Bizzat Sultan Qaboos dahil, görüştüğüm bütün Omanlı bakan ve yetkililer Muskat'ta muhakkak bir konsolosluk veya fahri konsolosluk

37 Muhamad S. Olimat, *China and the Gulf Cooperation Council Countries: Strategic Partnership in an Changing World*, Lexington Books, London, 2016, s. 20; Allen, *Oman: The Modernization of the Sultanate*, s. 133.

38 *Political Handbook of the World 2016-2017*, ed. Tom Landsford, Sage Publications, Thousand Oaks, 2017, s. 1144; Diana Galeeva, *Russia and the GCC: The Case of Tatarstan's Paradiplomacy*, I. B. Tauris, Bloomsbury Publishing, London, 2023, s. 61.

39 List of Abbassadors in Oman, *Embassy of India*, <https://www.indemb-oman.gov.in/eoi.php?id=list-of-ambassador-s-in-oman>, Erişim: 27.07.2023; Geoffrey Kemp, *The East Moves West: India, China, and Asia's Growing Presence in the Middle East*, Brookings Institution Press, Washington, 2012, s. 43.

40 Oman, *Hellenic Republic Ministry of Foreign Affairs*, <https://www.mfa.gr/en/blog/greece-bilateral-relations/oman/>, Erişim: 28.07.2023.

41 TDA. 8515/59693-33. 16.12.1983.

bulundurmamızın Oman ile iş ilişkilerimizi artırmak yönünden zaruri olacağını ifade etmişlerdir. Bu hususta, bir fahri konsolos adaylığı ile ilgili olarak ayrıca bilgi sunuyorum.

10. Sultan Qaboos, mutadı hilafına 1 saat kadar süren görüşme sırasında çok yakın görünmüş ve protokol kaid[e]leri hilafına görüşme hitamında beni saray kapısına kadar uğurlamıştır.

11. Oman basını 8 büyükelçi ile beraber itimatnamemi sunmama rağmen Oman'da bulunduğum sırada özel ilgi göstermiş ve Türk-Oman ilişkileri hakkında bendenizden bahseden yayınlar yapmıştır,⁴²

şeklindeki gözlemlerini Ankara'ya yollamıştır. Söz konusu ziyaret Umman basını tarafından önemli görülüp takip edilerek haberleştirilmiştir.⁴³

İtimatnamenin sunulmasından bir süre sonra daimi diplomatik ilişki kurmak fikri her iki tarafta yeniden gündeme gelmiş, ilişkinin ilkin fahri konsolosluk şeklinde tesisi düşünülmüştür. Bu öncelik Cidde'deki Türk Büyükelçisi Umut Arık'ın Sultan Kabus'a itimatnamesini sunmasının ardından kaleme aldığı raporda da belirtilmiştir. Bu yaklaşımın akabinde 3 ve 7 Aralık 1983 tarihli iki belgede konuya ilişkin geliştirilmiş politika bakanlık tarafından olumlu bulunmuştur. Böylelikle Büyükelçi Arık'ın Maskat'ta öncelikle fahri konsolosluk açılması tavsiyesi kabul görmüş, Umman'daki ticari ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi gayesiyle Maskat'ta mukim bir Türk vatandaşının da bu göreve talip olduğu not edilmiştir. Sonuç olarak Maskat'ta Türkiye'ye ait bir fahri konsolosluğun ihdasına olur verilmiştir.⁴⁴ Karar Maskat'a iletildiğinde Cidde'deki Umman Büyükelçiliği tarafından Türk tarafına olumlu mukabelede bulunulmuş,⁴⁵ 9 Ekim 1984 tarih ve 84/8610 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı'na dayandırılarak Maskat'ta bir Türk diplomatik misyonunun açılması kesinlik kazanmıştır. Böylece atama, Türk Dışişleri Bakanlığı Personel Dairesi Başkanlığı antetli ve Daire Başkanı Gün Gür imzasıyla 28 Aralık 1984 tarihli belgeyle de resmileştirilmiştir.⁴⁶ Sonrasında fahri konsolosluğa Maskat'ta mukim Cemal Cengiz Arcasoy isimli Türk vatandaşı uygun görülmüş, atama kararnamesi ise dönemin Dışişleri Bakanı Vahit Halefoğlu tarafından 26 Temmuz 1984 tarihinde Başbakanlığa gönderilmiştir. Atama ise

42 TDA. 8515/59693-33. 16.12.1983.

43 TDA. 8515/59686-19. 17.12.1983; TDA. 8515/59686-18. 31.12.1983.

44 TDA. 8515/59686-17. 03.02.1984; TDA. 8515/59686-16. 07.02.1984; BCA. Kararlar Daire Başkanlığı, 514/249-5. 08.08.1984.

45 TDA. 8515/59685-87. 15.05.1985.

46 TDA. 8515/59686-5. 28.12.1985.

10 Eylül 1984 tarih ve 84/30374 sayılı üçlü kararname ile yapılmıştır.⁴⁷ Kararın alınmasından sonra gerekli işlemler tamamlanarak mühürler hazırlanmış, ayrıca önem verilmesi nedeniyle Cidde büyükelçisinin de fahri konsolosluğun açılışına katılması kararlaştırılmıştır.⁴⁸ Ne var ki, Singapur, Riyad ve Maskat'taki fahri konsoloslukların faaliyetlerine teşkilatta yaşanan esaslı bir değişiklikle 29 Ocak 1986'da son verilmiştir.⁴⁹

Fahri konsolosluğun kapanması üzerine 11 Ocak 1985 tarih ve Maskat'ta bir Türk Büyükelçiliğinin tesisi konulu Dışişleri Bakanı Vahit Halefoğlu imzalı bir mektup Cidde Büyükelçiliği aracılığıyla Umman Dışişleri Bakanı Yousef Al-Alawi Abdullah'a gönderilmiştir. Mektupta iki ülkenin coğrafi konumlarına atıf yapılarak açılacak elçiliğin ilişkileri kuvvetlendireceği ifade edilmiş ve konuya ilişkin olumlu yaklaşımları rica edilmiştir.⁵⁰

Arşiv belgelerinden süreç boyunca siyasi girişimlerle birlikte kültürel diplomasi kullanıldığı da anlaşılmaktadır. Bu girişimlerden biri Cidde Büyükelçiliğinden Ankara'ya gönderilen 7 Mayıs 1985 tarihli biri telgraftan öğrenilmekte olup eğitim ile ilgilidir. Telgrafa göre Türkiye tarafından Ummanlı öğrencilere 2 yükseköğrenim bursu tahsis edilmiş olup, Umman'daki mezuniyet tarihinin haziran ayının sonuna denk gelmesi yüzünden bursun kullanılamayacağı aktarılmıştır.⁵¹ Görüşmeler boyunca Türkiye ile Umman arasında kültürel ve siyasi temaslar devam etmiş, olumlu neticelenmemiş olsa da Sultan Kabus'un tahta çıkışının 15. yıl dönümünde bir Türk folklor ekibinin gösteri yapmasının talep edildiği de olmuştur.⁵²

Maskat'taki elçiliğin açılmasında en önemli siyasi desteği, muhtemelen, Sultan Kabus'un tahta çıkışı için düzenlenen törenlere Türkiye'yi temsilen Devlet Bakanı Mesut Yılmaz'ın katılımı sağlamıştır. Devlet Bakanı Mesut Yılmaz 18-20 Kasım 1985 tarihleri arasında icra edilen törenlere katılırken çeşitli görüşmelerde bulunmuş, ekonomik işlerden sorumlu Umman Başbakan Yardımcısı Zawawi ile 45 dakika süren bir görüşme gerçekleştirmiştir. Bu görüşmede Maskat'ta açılacak Türk Büyükelçiliği ile ilgili inşaat mahalli, ikili ilişkiler ve yeni büyükelçi gibi

47 BCA. Bakanlıklararası Tayin Daire Başkanlığı, 595/43-12. 10.09.1984.

48 TDA. 8515/59686-4. 13.01.1985.

49 BCA. Kararlar Daire Başkanlığı, 550/447-2. 29.01.1986.

50 TDA. 8515/59686-1. 14.01.1985; TDA. 8515/59686-2. 14.01.1985; TDA. 8515/59686-3. 10.01.1985; TDA. 8515/59685-92. 14.01.1985.

51 TDA. 8515/59685-88. 07.05.1985.

52 TDA. 8515/59685-66. 06.10.1985; TDA.8515/59685-76. 21.10.1985.

konular ele alınmıştır. Görüşmeleri Ankara'ya aktaran Büyükelçi Arık'ın raporundaki ifadede belirtildiği üzere “Sayın Yılmaz’ın kutlamaya iştirakinin Oman ile ilişkiler yönünden çok yararlı bir başlangıç teşkil ettiği...” anlaşılmaktadır. Umman’a giden ilk üst düzey Türk yetkili olmasından ötürü Devlet Bakanı Mesut Yılmaz yerel yayın organları tarafından ilgiyle takip edilmiş, bakan ayrıca Akhbar al Oman ve Oman Times isimli gazetelerin başyazarlarına da birer mülakat vermiştir.⁵³

Uzun siyasi ve lojistik çalışmaların sonunda Maskat’taki Türk Büyükelçiliği 1985 yılının Kasım ayında şehirdeki Intercontinental Hotel’inde açılmış, açılış için öncelikle idari atışe ataması yapılmıştır. Maskat’taki Türk Büyükelçiliğine idari atışe olarak Ergüven Kutlu atanmış, 28 Kasım 1985’te Ankara’dan yola çıkan ataşenin 29 Kasım 1985 tarihinde görevine başladığı acele telgrafla merkeze bildirmiştir.⁵⁴ Türkiye’nin Maskat Büyükelçiliğinden 2 Aralık 1985 tarihinde Büyükelçilik Başkatiibi Ömür Şölenkil imzalı olarak yollanan başka bir telgrafta da son durum aşağıdaki şekilde raporlanmıştır:

1. Büyükelçiliğimiz 29 Kasım 1985 tarihinden itibaren aşağıdaki geçici adresinde faaliyetine başlamıştır:

Muscat-Intercontinental Hotel
P.O. Box 7398 Muttrah-Sultanate of Oman
(Telefon: 601500/318)

2. Bugün (2 Aralık) Umman Dışişleri Protokol Şefi Abdullah al Mus-safer ile makamında görüşülerek büyükelçi Sayın Kulin’in karşılanması hususunda gerekli tertipler alınmıştır.

3. Büyükelçiliğimiz makam otosunun Muskat gümrüğünden çekilme işlemlerine başlanmıştır.⁵⁵

Büyükelçiliğin açılışının raporlandığı 2 Aralık 1985 tarihli telgraftan üç gün sonra, Maskat’taki ilk Türk Büyükelçisi Orhan Kulin imzalı bir başka not gereği için Ankara’ya, bilgilendirme için de Kuveyt’teki Türk Büyükelçiliğine 5 Aralık 1985 tarihinde gönderilmiştir. Söz konusu bilgilendirme notunda Büyükelçi Kulin şu bilgileri vermektedir:

53 TDA. 8515/59685-64.09.10.1985; TDA. 8515/59685-31.24.11.1985; TDA. 8515/59684-41.26.11.1985.

54 TDA. 8515/59685-29.29.11.1985; TDA. 8515/59685-30.29.11.1985.

55 TDA. 8515/59685-28.02.12.1985.

1. 4 Aralık Çarşamba günü Muskat'a gelerek görevime başladım.

2. Bugün, 5 Aralık (Perşembe), Protokol Şefi Ali Abdulla[h] Almusafer'i ziyaret ettim. Adı geçenin verdiği programa göre, 9 Aralık Pazartesi günü dışişleri ile görevli Devlet Bakanı Yusuf bin Alavi Abdullah tarafından kabul olunarak, kendisine güven mektubunun suretiyle, halefimin başka bir göreve atama mektubunu takdim etmem öngörülmuş bulunmaktadır. Protokol genel müdürü ayrıca Majeste Sultan Kabus bin Said'e güven mektubumu sunmak üzere 10 Aralık 1985 Salı gününün tespit edildiğini bildirdi.

Saygılarımla arz ederim.

Kulin.⁵⁶

Güven mektubunun sunulmasından önce Umman'daki yerleşik usullere göre Türk Büyükelçisi Orhan Kulin beraberinde Büyükelçilik Başkatibi Ömer Şölen dil ve Büyükelçilik İdari Ataşesi Ergüven Kutlu olduğu halde 9 Aralık 1985 günü dışişlerinden sorumlu bakan Yusuf bin Alavi bin Abdullah tarafından kabul edilmiştir. Kabulde görevle ilgili belgeler iletilerek ertesi gün yapılacak itimatname arzı için hazırlık yapılmış, beraberinde Umman-Türkiye ilişkileri ile büyükelçiliğin açılması karşısında duyulan memnuniyet ve Körfez Savaşı'na dair genel karşılıklı görüş alışverişinde bulunulmuştur.⁵⁷

Maskat'tan yollanan 14 Aralık 1985, 15.00 tarih ve saat bilgili 14 sayılı telgrafta, davet üzerine Umman Dışişleri Bakan Yardımcısı Hamd Al-Batasi ve o tarihte Avrupa ve Amerika İşleri Genel Müdürü bulunan ancak bugün Umman sultanı olan Haytam bin Tarık'la da ayrı ayrı görüşüldüğü bildirilmiştir. Telgrafta Türkiye-Umman ilişkileri, İran-İrak Savaşı'nda Körfez İş Birliği Konseyi'nin bildirisi ve büyükelçiliğin yerleşimi ile ilgili ihtiyaçlar hakkında görüşmeler yapıldığı da Ankara'ya aktarılmıştır.⁵⁸

Maskat'ta Türk Büyükelçiliğinin açılmasından sonra, mutat olduğu üzere öncelikle mukim ve duayen elçiliklerle temas kurulmuş, yerel yetkililerle de ziyaretler planlanmıştır. Büyükelçi Kulin'in bu ilk temaslarından edindiği intiba son derece olumlu olup Maskat'taki 'her çevrede', büyükelçiliğin açılmasından dolayı samimi bir memnuniyet duyulduğu gözlenmiştir. Özellikle elçiliğin açıldığı dönemde, Bulgaristan'daki Türk azınlığa yapılanlar karşısında Maskat'taki

56 TDA. 8515/59685-27. 05.12.1985.

57 TDA. 8515/59685-26. 09.12.1985.

58 TDA. 8515/59685-24. 14.12.1985.

Müslüman ülke elçiliklerince Türk tezlerine karşı gösterilen destek büyükelçinin raporunda ifade edilmiştir.⁵⁹

Büyükelçi Kulin Maskat'ta Türkiye'yi temsil görevini üstlendikten sonra Umman Sultanlığı'nın ileri gelenleri ile temas etmeye başlamıştır. Büyükelçi Kulin üst düzey görüşmelerini devam ettirmiş, önemli bir Ummanlı yetkili olan Qais Abdul Munim Al Zawawi ile 1 Ocak 1986 tarihinde bir görüşme gerçekleştirmiştir. Büyükelçiliğin açılmasından önce Umman dışişleri bakanlığı yapmış olsa da Al Zawawi Büyükelçi Kulin'i Başbakan Ekonomik ve Mali İşler Yardımcısı sıfatıyla kabul etmiş, bu Ummanlı yetkili de Türk Büyükelçiliğinin açılmasından duyduğu memnuniyeti açıkça ifade etmiştir. Al Zawawi, Kulin ile görüşmesi sırasında Umman ile Türkiye'yi önemli deniz ticaret yolları üzerinde bulunmaları bakımından mukayese ederek benzer işlevleri üstlendiklerini dile getirmiştir. Al Zawawi Umman tarafının önem verdiği bir hususa da dikkat çekerek Osmanlı Arşivlerindeki Umman ile ilgili belgeler konusunun kendileri için önem arz ettiğini belirtmiştir. Başbakan yardımcısı ayrıca halıcılık konusunda da Türkiye ile iş birliği yapmak istediklerini Türk büyükelçisine aktarmıştır.⁶⁰

Bu çerçevede Sultan Kabus'un yakınlarından olduğu ifade edilen Başbakan Birinci Yardımcısı Thuvaini bin Shihab ile 5 Ocak 1986 tarihinde görüşülmüştür. Görüşmeyi Ankara'ya raporlayan büyükelçi, Thuvaini bin Shihab'ın Sultan Kabus'un akrabası olmasının yanı sıra Umman içi ve dışında kendisini temsil etmesi bakımından 'özel temsilci' sıfatını taşıdığı bilgisini de kaydetmiştir. Türk büyükelçisinin gerçekleştirdiği bu ilk üst düzey görüşmesinde Türkiye'nin büyükelçilik açmasından ötürü Ummanlıların duyduğu memnuniyet bin Shihab tarafından en üst seviyede tekrar edilmiştir. Büyükelçinin merkeze aktardığı üzere, "Esasen talep etmiş olduğum randevunun, buradaki standartlara göre 10 gün gibi çok kısa bir süre içinde cevaplandırılmış olması da Türk büyükelçisinin şahsında Türkiye'ye karşı Oman'da duyulan ilginin ve hislerin bir göstergesi olmaktadır",⁶¹ denilerek elçiliğin tesisi sırasında Umman'ın Türkiye'ye karşı olan düşünceleri en üst dereceden ifade edilmiştir.

Arşiv belgelerinden anlaşıldığı üzere Maskat'taki Türk büyükelçisi, ikili ilişkilerin içindeki ekonomik kalemlerin önemli bir işleve sahip olacağını öngörmesi üzerine ülkenin iktisadi yapısı hakkında bilgi derlemeye çalışmış, böylelikle An-

59 TDA.8515/59685-20.26.12.1986.

60 TDA.8515/59685-11.06.01.1986.

61 TDA.8515/59685-12.06.01.1986.

karardaki karar vericileri bilgilendirerek bir politika geliştirmek ümidinde olduğunu göstermiştir. Bu bakımdan büyükelçiliğin Kuveyt Büyükelçiliği üzerinden Ankara'ya yolladığı 11 Ocak 1986 tarihli bilgi notunda, kısa ancak öz şu bilgilere yer verilerek zımnen ekonomik bir politika üretilmesi istenmiştir:

1. Oman Sultanlığının mali ve iktisadi işlerle görevli başbakan yardımcısı, Qais bin Abdul Munim Al Zawawi 1980-1985 dönemini kapsayan ikinci beş yıllık plan süresinde gelişme nispetinin vasatı %10 olarak tecelli ettiğini açıklamıştır.

2. Oman basınında yer alan açıklamasında Al Zawawi önümüzdeki günlerde açıklanarak yürürlüğe girmesi beklenen üçüncü beş yıllık planda ise yıllık ortalama %4'lük bir gelişme nispetinin hedef alındığını: bu planın özel sektöre ağırlık vereceğini bu meyanda sosyal hizmetlerin geliştirilmesine de önem atfedileceğini belirtmiştir.

3. Al Zawawi ayrıca 1986 mali yılında 2[?] milyon Oman riyali (810 milyon A.B.D. doları) tutarında bir bütçe açığının beklendiğini, bunun 169 milyon riyallik kısmının 1986'da kapatılacağını, bakiye 33 milyon riyalin ise 1987 bütçesine aktarılacağı belirterek bütçe açığını gidermek için harcamalarda kısıtlamaya gidileceğini, borç temin edilebileceğini veya mevcut rezerv devlet fonlarından çekilme yapılabileceğini ifade etmiştir.

4. Başbakan yardımcısının üçüncü beş yıllık planın toplam bütçesinin 9 milyar 250 milyon Oman riyali olmasının ve bütçede 594 milyon riyallik toplam açığın beklendiğini bu açığın 300 milyar riyallik bölümünün Oman'ın kendi imkanları ile kapatılabileceğini geriye kalan 294 milyonluk kısmı için ise dış finansman desteğinin öngörüldüğünü söz konusu 294 milyon riyalin toplam bütçe içinde %3'lük bir miktarı oluşturduğunu kaydederek üçüncü beş yıllık planın kapsayacağı dönem zarfında petrol fiyatlarının düşeceği ihtimali esas alınarak hazırlanmış olduğunu söylemiştir.⁶²

Elçiliğin açılmasının ardından Büyükelçi Kulin'in görüşmelerini daha üst seviyede sürdürdüğü anlaşılmaktadır. Zira 14 Ocak 1986 tarihinde daha önceki raporlarda olduğu gibi, Kuveyt Büyükelçiliği yoluyla Ankara'ya gönderilen telgrafta Sultan Kabus'un amcası olan Sayyid Fahr bin Taimour ile görüşüldüğü bilgisi geçilmiştir. Türklerle olan bağlarının yanı sıra tarih ve Orta Doğu'ya hakim olduğu

62 TDA. 8515/59693-22. 11.01.1986.

anlaşılan Fahr bin Taimour'un Türk büyükelçisi ile yaptığı görüşmede Umman ile Türkiye arasındaki ilişkilerin tarihi bir geçmişe sahip olduğunu, 16. yüzyıla kadar götürülebileceğini ifade ettiği raporlanmıştır. Görüşmede pek çok şey yanında kardeşi Tarık bin Taimour'un annesine konuyu getirip 'yarı Türk' sayılabileceğini, hatta yeğenlerinden Talal'in eşinin de Türk olduğunu söyleyip iyi dileklerini paylaştığı kaydedilmiştir.⁶³ Öyle ki Talal bin Tarık Al-Said ve ailesinin Türkiye ziyaretlerinden biri büyükelçiliğin açılmasından yaklaşık dört ay önce söz konusu olmuş, 19 Temmuz 1985 günü özel uçağıyla Yeşilköy Havaalanına gelecek olan prensin şeref salonunda karşılanması konusunda Cidde Büyükelçisi Umut Arık tarafından 17 Temmuz 1985 tarih ve saat 09.00'da gönderilmiş telgrafla Anakara bilgilendirilmiştir.⁶⁴

Öteden beri denizci ve tacir olarak bilinen Ummanlıların bilhassa Hint Okyanusu'nda kıyısı bulunan bölgelerdeki etkinlikleri kayda geçecek niteliktedir. Söz konusu bu etkinlikler Hindistan'dan Kenya sahillerine, Maldivler'den Endonezya'ya kadar yayıldığından ticaret konusundaki yatkınlıkları bağımsızlık sonrasındaki durumlarını da etkilemiştir. Bu yüzden Umman nezdindeki Cidde Büyükelçisi Arık'ın itimatnamesini sunmak için Maskat'a gittiğinde Ankara'ya gönderdiği notları arasında ticaretle ilgili dikkat çektiği şu hususlar son derece önemlidir:

1. Oman ekonomisi ve ticareti uzun bir süre İngiliz ve Kıbrıs Rum kapitalinin etkisi altında kalmıştır. Ancak bugün Oman bu bağılıktan kurtulma çabasıdadır ve Türkiye gibi belli bir teknoloji düzeyine gelmiş İslam ülkelerinden gelecek sermaye ve teknolojiye açık görünmektedir.
2. Oman piyasası tamamen serbest piyasa kurallarına uygun çalışmaktadır.
3. Bankacılık işlemleri enternasyonal kurallara uygun yürümekte, Oman'da iş yapan tacirler ve sanayiciler gerek mahalli, gerek milletlerarası banka kaynaklarından rahatça yararlanabilmektedir.
4. Oman ekonomisini idare edenler, Oman'ın zengin tabi[i] kaynaklarından bilistifade, ülkenin düzenli ve tedrici bir gelişme ve atılımı içinde olması çabasına girmişlerdir.⁶⁵

63 TDA. 8515/59685-6. 14.01.1986.

64 TDA. 8515/59685-82. 17.07.1985.

65 TDA. 8515/59693-33. 16.12.1983.

Umman Birleşik Krallık'tan bağımsızlığını kazandıktan sonra emin ve dikkatli bir biçimde hareket ederek altyapı yatırımları başta olmak üzere, ticaret, eğitim ve sanayi alanlarında gelişme içinde olmuştur. Zaten Büyükelçi Arık'ın dile getirdiği ve tavsiyelerde bulunduğu hususların Maskat'taki Türk büyükelçisi tarafından hızla fark edilerek gerekli girişimlere konu edildiği arşiv belgelerinden anlaşılmaktadır. Öyle ki Türk büyükelçisi neredeyse ayağının tozuyla ticari girişimlere başlamış, Maskat'ta açılacak sanayi ve ticaret sergisi için görüşmelerde bulunmuştur. Bu çerçevede dönemin Umman ticaret ve sanayiinde önemli bir kişi olan Şeyh Hamad İsa Al-Taie ile görüşerek dünya ticaret yolları üzerinde olan bu ülkedeki sergiye Türk sanayi ve ticaret ürünleri ile lojistik firmalarının katılmasının önemine dair Ankara'yı bilgilendirmiştir.⁶⁶ Sonrasında ise yeni gelişmeler sağlanmış, Türk sanayi ve ticaret ürün sergisi, kültür anlaşmaları, sivil havacılık hizmetlerinin düzenlenmesinin yanı sıra petrol ve maden üretimi gibi pek çok alanda iki ülke arasındaki ticari ve siyasi ilişkiler ivme kazanmıştır.⁶⁷ Böylelikle Umman'ın başkenti Maskat'ta açılan Türk Büyükelçiliği kendisinden beklenen işlevi yerine getirmeye başlamış, Türk menfaatlerinin geliştirilip korunması hususunda merkezi bir rol üstlenmiştir.

Özal ile başlayan liberal ekonomi politikaları ihracat odaklı büyümeyi hedeflediğinden Türkiye'nin yeni pazarlar bulma isteği Körfez'deki Arap ülkelerinde çeşitli ticari atılımlara yol açmıştır. Böylelikle İran-İrak Savaşı boyunca tarafsız kalan Türkiye kendisi için ekonomik bir kanal inşa etmiş, yeni pazarlar oluşturmaya çalışmıştır. Devletin kolaylaştırma çabalarının peşi sıra Türk özel sektörü de yeni ekonomik modele uygun olarak bölgede yoğun bir biçimde görülmeye başlamıştır.⁶⁸ Bu nedenle Arap ülkelerinin hemen hepsinde olduğu gibi Umman'da da Türk girişimcileri hem devlet desteği hem de özel sektör aracılığıyla varlık göstermiştir. Bu çerçeveden bakıldığında Türkiye'den bölgeye yapılan ihracat daha sonra eski haline dönse de 1982-1985 yılları arasında Avrupa'ya yapılan miktarı aşmıştır.⁶⁹ 1980'li yıllar Türk ekonomisinin Turgut Özal ile birlikte liberal kuralları benimsediği bir zaman dilimi olmuş, Türk şirket ve iş insanlarının Orta

66 TDA. 8515/59685-22. 15.12.1989.

67 TDA. 8515/59684-64. 17.01.1986; TDA. 8515/59685-25. 08.12.1985; TDA. 8515/59685-73. 04.11.1985.

68 Bayram Sinkaya, "Geçmişten Günümüze Türkiye'nin Ortadoğu Politikası ve Batı Etkisi", *ADAM Akademi*, no 1 (2011), s. 87.

69 Şevket Pamuk, *Türkiye'nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi: Büyüme, Kurumlar ve Bölüşüm*, Türkiye İş Bankası, İstanbul, 2014, s. 269.

Doğu'da yoğun görüşme trafiğine şahitlik etmiştir.⁷⁰ Umman'da açılan büyükelçilik ise Türkiye'nin liberal ekonomi çabaları içinde olduğu bir zamana, ihracatla büyüme planlarının yapıldığı bir döneme denk gelmiştir.

Sonuç

Bugünkü bilgiler ışığında, Umman'ın bağımsızlığından ancak on beş yıl sonra Maskat'ta bir Türk Büyükelçiliği'nin kurulması geç kalınmış bir adım olarak değerlendirilebilir. Kuşkusuz bu adım tek taraflı olmadığından benzer bir geç kalınlık, kısmen, Umman için de söz konusudur. Ne var ki Türkiye kısa sürede büyük bir mesafe kat etmiş, Umman ile olan ilişkisini geliştirmiştir. Bu çerçeveden bakıldığında Türkiye artık Umman'daki misyonu üzerinden yeni bir bölge değerlendirmesine gitmelidir.

Dünya ekonomik düzeninde hızla öne çıkmakta olan Hint Okyanusu ve civarı, Hindistan, Çin ve diğer bölge ülkelerinden ötürü yeni ve eskisine oranla daha etkin bir ticaret potansiyeline sahiptir. Bu yüzden Türk Dışişleri Bakanlığının klasik merkez örgütlenmesindeki İkili Siyasi İşler Genel Müdürlükleri olan Doğu Asya, Güneydoğu Asya ile Orta Doğu ve Kuzey Afrika yapılanmaları bölgedeki değişim nedeniyle tekrar tasarlanmalıdır. Yüz yıl önceki kalıpları ifade eden bu örgütlenme, yerini hızla Hint Okyanusu merkezli yeni bir organizasyona bırakmalıdır.

Hint Okyanusu'nun gelecekteki muhtemel merkezî konumu kendini her bakımdan göstermekte, Basra'dan başlayarak Maskat'ta sonra erecek hızlı demiryolu ile birlikte Çin'in 'Deniz İpek Yolu Projesi' gibi küresel etkileri olan yatırımlar Umman'ı merkezi bir konum almaya zorlamaktadır. Bu bakımdan Dukm limanının da bulunduğu Zafar vilayetinin merkezi Salale'de bir Türk konsolosluğunun açılması düşünülmelidir.

Umman ile yeni iş birliği kanallarının açılması, Türk kültür kurumlarının Maskat'la uyum içerisinde varlık göstermesi atılacak önemli adımlar arasında sayılabilir. Bu girişimlere, Maskat'ta Türkiye'nin diğer kültürel kurumlarına bağlı olmaksızın büyükelçilik bünyesinde ve halka açık Türkiye, Türk tarihi, Anadolu ile ilgili işitsel, görsel ve basılı yayınların yanı sıra yerli veri tabanlarına erişilebilecek bir bilgi merkezinin kurulmasıyla başlanabilir. Sonuçta 1985 yılında Maskat'ta kurulmuş Türk Büyükelçiliği, böylelikle yeni bir evreye geçerek belki Orta Doğu başta olmak üzere diğer büyükelçiliklerin yeniden değerlendirilmesi için de bir laboratuvar işlevi görecektir.

70 Katerina Dalacoura, "Turkey and the Middle East in the 1980s", *Millenium: Journal of International Studies*, no. 19, 2 (1990), s. 210.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

Devlet Arşivleri Başkanlığı, Cumhuriyet Arşivi [BCA]

Bakanlıklararası Tayin Daire Başkanlığı 595/43-12

Kararlar Daire Başkanlığı, 393/74-1

Kararlar Daire Başkanlığı, 514/249-5

Kararlar Daire Başkanlığı, 550/447-2

Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivleri [BOA]

A. {DVNSNMH.d. 9/110

A. {DVNSNMH.d. 9/113

A. {DVNSNMH.d. 9/525

A. {DVNSNMH.d. 17/173

A. {DVNSNMH.d. 17/174

A. {MKT.MHM. 373/7

BEO. 248/18563

BEO. 2431/182260

BEO. 2440/182949

DH.MKT. 1349/30

DH.ŞFR. 137/28

DH.TMIK.M. 100/18

HAT. 4/135

HR.SYS. 104/53

HR.SYS. 1909/22

HR.SYS. 1909/52

İ.HUS. 122/17

İ.HUS. 122/49

Y.A.HUS. 486/69

Y.EE.KP. 1/73

Y.MTV. 268/16

Y.PRK.AZJ. 52/79

Y.PRK.EŞA. 51/75

Devlet Arşivleri Başkanlığı, Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi [TDA]

8515/59684-41

8515/59684-64

8515/59685-6

515/59685-11

8515/59685-12

8515/59685-20

8515/59685-22

8515/59685-24

515/59685-25

8515/59685-26

8515/59685-27

8515/59685-28

8515/59685-29

8515/59685-30

8515/59685-31

8515/59685-64

515/59685-66

8515/59685-73

8515/59685-76

8515/59685-82

8515/59685-87

8515/59685-88

8515/59685-91

8515/59685-92

8515/59686-1

8515/59686-2

8515/59686-3

8515/59686-4

8515/59686-5

8515/59686-7

8515/59686-8

8515/59686-13

8515/59686-16

8515/59686-17

8515/59686-18

8515/59686-19

8515/59686-22

8515/59686-23

8515/59686-25

8515/59686-33

8515/59686-34

8515/59693-22

8515/59693-33

22218/97696-1

35947/141407-1

37536/150799-21

37684/150187-31

Araştırmalar

Açıkel, Gökhan. "Türkiye and Oman's Growing Relationship in the First Three Years of Sultan Haitham", *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, no. II, 1 (2023), ss. 1-13.

Açıkel, Gökhan. *Sultan Kâbus ve Umman*, 2. bsm., Aktif Yayınevi, İstanbul, 2022.

Açıkel, Gökhan. *Umman'da Sosyoekonomik Değişim: Sultan Kabus Dönemi (1970-2017)*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul, 2018.

Akarçeşme, Ramazan. *Tarihi Süreç İçerisinde Umman ve Türkiye ile Ekonomik İlişkileri*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul, 2018.

Albasoos, Hani ve Alanood Alfarsi. "Umman Ulusal Terörle Mücadele Stratejisini Açıklamak", *Ortadoğu Etütleri*, no. 13, 1 (2021), ss. 1-21.

- Allen, Calvin H. *Oman: The Modernization of the Sultanate*, Routledge, Abingdon, 2016.
- France in Oman: French-Omani Relations, *Ambassade de France en Oman*, <https://om.ambafrance.org/Eclipse-and-revival>, Erişim: 01.08.2023.
- Ayverdi, Rumeysa. *Umman Sultanlığı'nın Ortadoğu'daki Arabulucu Rolü*, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya, 2020.
- Bilge, Mustafa. "Uman Tarihi Kaynakları", *İslâm Tetkikleri Enstitüsü Dergisi*, no. IX (1995), ss. 281-301.
- Bozkurt, Abdülğani ve Muhammed Hüseyin Mercan. "Umman Dış Politikası ve Umman'ın Ortadoğu'da Arabulucu ve Dengeleyici Rolü", *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, no. 10, 1 (2022), ss. 179-190.
- Cengiz, Hatice. *Uman'da Sultan Kâbus Döneminde Mezhepler Arası Bir Arada Yaşama Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, İstanbul, 2017.
- Çakılcı, Diren. "Yemen'i Payitaht'a Bağlamak: Yemen Vilayeti Telgraf Şebekesi ve Bağlantı Hatları", *Türkiyat Mecmuası*, no. 31, 1 (2022), ss. 61-92.
- Çelik, Murat. "Türkiye Sultan Kabus Sonrası Umman İçin Nasıl Hazırlanmalı?", *ULİSA: Uluslararası Çalışmalar Dergisi*, no. III, 2 (2019), ss. 82-102.
- Dalacoura, Katerina. "Turkey and the Middle East in the 1980s", *Millenium: Journal of International Studies*, no. 19, 2 (1990), ss. 207-228.
- Dunn, Archibal. "Basra Körfezindeki İngiliz Çıkarları", çev. Zekeriya Kuşun, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, no. 3 (2000), ss. 319-347.
- Galeeva, Diana. *Russia and the GCC: The Case of Tatarstan's Paradiplomacy*, I. B. Tauris, Bloomsbury Publishing, London, 2023.
- Girgin, Kemal. *Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemleri Hariciye Tarihimiz (Teşkilat ve Protokol)*, Okumuş Adam, İstanbul, 2005.
- Güneş, Orhan. *Günümüz Umman İbâdiyyesi*, Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi, Bursa, 2007.
- Kaddorah, Emad Y. *The Rise of the GCC States and Turkey: Convergent and Divergent Regional Agendas*, Cambridge Scholars Publishing, Newcastle upon Tyne, 2021.
- Karadeniz, Yılmaz ve Hidayet Kara, "Bağdat, Basra, Bahreyn ve Necid Bölgelerinde Osmanlı-İngiliz Nüfuz Mücadelesine Dair Bir Layiha", *History Studies International Journal of History*, Ortadoğu Özel Sayısı (2020), ss. 165-181.
- Kéchichian, Joseph A. *A Sultanate that Endures: Oman in the World from Qaboos bin Sa'ïd to Haitham bin Tariq*, Liverpool University Press, Liverpool, 2023.
- Kéchichian, Joseph A. "The Sultane of Oman and the US", *Handbook of US-Middle East Relations: Formative Factors and Regional Perspectives*, ed. Robert Looney, Routledge, Abingdon, 2009, ss. 417-433.
- Kemp, Geoffrey. *The East Moves West: India, China, and Asia's Growing Presence in the Middle East*, Brookings Institution Press, Washington, 2012.
- Korkmaz, Mehmet. *Basra Körfezi'nde Osmanlı Denizcilik Faaliyetleri (1847-1974)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2021.
- Liel, Alon. *Turkey in the Middle East: Oil, Islam, and Politics*, trans. Emanuel Lottem, Lynne Rienner Publishers, Colorado, 2001.
- List of Abbassadors in Oman, *Embassy of India*, <https://www.indemb-oman.gov.in/eoi.php?id=list-of-ambassador-s-in-oman>, Erişim: 27.07.2023.

- Olimat, Muhamad S. *China and the Gulf Cooperation Council Countries: Strategic Partnership in an Changing World*, Lexington Books, London, 2016.
- Oman, *Hellenic Republic Ministry of Foreign Affairs*, <https://www.mfa.gr/en/blog/greece-bilateral-relations/oman/>, Erişim: 28.07.2023.
- Oman Sultanlığı: Arap Yarımadasında Geleneksel İle Modernite Arasındaki Bir Ülke: Rapor*, Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM), Ankara, . 2010.
- Özbaran, Salih. *Yemen'den Basra'ya Sınırdaki Osmanlı*, Kitapevi Yayınevi, İstanbul, 2004.
- Özbaran, Salih. *Umman'da Kapışan İmparatorluklar Osmanlı ve Portekiz: Emperyal ve Kutsal Muhafız ve Mültezim*, Tarihçi Kitapevi, İstanbul, 2013.
- Pamuk, Şevket. *Türkiye'nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi: Büyüme, Kurumlar ve Bölüşüm*, Türkiye İş Bankası, İstanbul, 2014.
- Petersen, J. E. *Oman in the Twentieth Century: Political Foundations of an Emerging State*, Croom Helm Ltd., Sydney, 1978.
- Political Handbook of the World 2016-2017*, ed. Tom Landsford, Sage Publications, Thousand Oaks, 2017.
- Principal Officers of the Department of State and United States Chiefs of Mission: 1778-1990*, United States Department of State, Washington, 1991.
- Sezen, Tahir. *Osmanlı Yer Adları*, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara, 2017.
- Sinkaya, Bayram. "Geçmişten Günümüze Türkiye'nin Ortadoğu Politikası ve Batı Etkisi", *ADAM Akademi*, no. 1 (2011), ss. 79-100.
- Takizadesis, Hamideh ve Tanju Ateş. "Kaçarlar Döneminde İran'ın Körfez Bölgesi, Irak, Suriye, Lübnan ve Yemen Bölgelerindeki Şiilerle İlişkileri", *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, no. 2, 4 (2020), ss. 409-426.
- Talat, Said. *Umman ve Hint Denizleri Hakimiyeti ve Türkler*, Büyük Erkan-ı Harbiye Reisliği. İstanbul, 1934.
- Tekir, Gökhan. "Deniz İpek Yolu: Umman'ın Dış Politikası İçin Sonuçları", *Ortadoğu Etütleri*, no. 13, 4 (2021), ss. 465-492.
- Trade Policy Review: Oman*, World Trade Organization, Geneva, 2008.
- Turan, İlter. "Ortadoğu'da Su Krizi ve Türkiye: Sorun ve Çözümler", *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, no. 3-4-5 (1993), ss. 219-232.
- Türkmen, Ümmügülüm. "İslam Dünyasının Az Bilinen Ülkelerinden Biri: Ummân Sultanlığı", *İslam Ülkeleri Tarih ve Coğrafya Etütleri*, no. 1, 1 (2009), ss. 81-86.
- Uğur, Hatice. *Osmanlı Afrika'sında Bir Sultanlık: Zengibar*, Küre Yayınları, İstanbul, 2005.
- Yenigun, Cuneyt ve Saranjam Baig. "Turkish Public Perceptions About Oman", *European Journal of Behavioral Sciences*, no. 3, 4 (2020), ss. 22-30.
- Yenigun, Cuneyt ve Hani AlBasoos. "Oman's Image in Turkey", *11th International Conference on Humanities, Psychology and Social Sciences 18-20 December, 2020 Oxford, United Kingdom*, Diamond Scientific Publishing, Oxford, 2020, <https://www.dpublication.com/wp-content/uploads/2020/12/34-10844.pdf>, Erişim: 01.08.2023.